

Radicalisering door een hulpverleningsbril

Een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid

Cahiers Politiestudies
Jaargang 2017-1, nr. 42
p. 169-190
© Maklu-Uitgevers
ISBN 978-90-466-0863-0

Wouter Wanzeele¹

Vanwege de recente terreuraanslagen in West-Europa staat ook binnen hulpverlening het thema veiligheid bovenaan de agenda. Hulpverlening wordt ingeschakeld in het voorkomen van radicalisering. De bril waardoor hulpverleners kijken verschilt echter van de bril van politiemensen. Eerder dan een focus op repressie, kan de nadruk bij hulpverlening liggen op een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid: verbinding, gemeenschapsvorming, solidariteit en werk(zekerheid) staan hierbij centraal. Vanuit praktijkervaring in de hulpverlening stellen we de vraag hoe dit perspectief op veiligheid kan worden vertaald op drie niveaus. Op microniveau belichten we de mogelijkheden van het Good Lives Model voor hulp aan (potentiële) plegers. Op mesoniveau gaan we nader in op de verhouding tussen politiediensten en hulpverleningsorganisaties bij samenwerking in concrete dossiers. Op macroniveau toetsen we kritische vragen vanuit hulpverlening aan het actieplan radicalisering van de Vlaamse regering. Ten slotte suggereren we op dit niveau actiemethoden voor maatschappelijke beïnvloeding van veiligheid.

1. Een hulpverleningsperspectief op veiligheid

Hulpverlening wordt net zoals politie en juridische actoren in de samenleving voor de uitdaging gesteld om radicalisering richting terreur te voorkomen. Veiligheid voor iedere mens is daarbij het doel. Veiligheid wordt vandaag in de eerste plaats als een thema van politie en justitie gezien. Echter heeft ook hulpverlening een geschiedenis van bijdragen aan een veiligere samenleving. Vanuit die geschiedenis en als reactie hierop, komen we tot twee aansluitende concepten van veiligheid die de focus vatten van een huidige tendens binnen hulpverlening in het aanpakken van radicalisering. In deze bijdrage beschouwen we (psycho-)sociale diensten van politie of justitie niet als hulpverlening, gezien zij in de eerste plaats opdrachten vervullen voor politie of justitie.

¹ Wouter Wanzeele werkt als sociaal werker en forensisch therapeut in de Brusselse gevangenis bij de dienst geestelijke gezondheidszorg (Psychotherapie-BRUG). Daarnaast begeleidt hij bij I.T.E.R. mensen die seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben gesteld. Hij schrijft deze bijdrage ten persoonlijke titel.

1.1. Hulpverlening en veiligheid: een geschiedenis

Hulpverlening is in België historisch gegroeid vanuit filantropie en caritas door de burgerlijke lagen in de samenleving (Koenis, 1997; Michielse, 1978; Vandenbroeck, 2004; Verbruggen, 2007). Het doel was steeds om liefdadigheid te koppelen aan veiligheid. De rijkere lagen in de samenleving zagen arbeiders, werklozen en armen immers als een gevaar voor hun macht. Het voorzien van caritatieve hulp zou hen kalm houden en inschakelen in het economisch systeem (Hebberecht 2010; Michielse, 1978). Hulpverlening kreeg in die zin de functie om de bestaande orde te bewaren. Dit deed men door mensen in de meest penibele situaties hulp te bieden, als ook te resocialiseren. Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw en op grotere schaal in de eerste helft van de twintigste eeuw kreeg dit vorm via volksoopvoeding (Hebberecht, 2010; Vandenbroeck, 1994).

In de tweede helft van de twintigste eeuw werd hulpverlening sterkt beïnvloed door emancipatiebewegingen. Veiligheid zou versterkt worden door mensen via collectieve weerbaarheid uit hun moeilijke situaties te halen en bestaanszekerheid te bieden (Freire, 1972). Na de tweede wereldoorlog konden bovendien meer mensen meegenieten van de rijkdom in de samenleving. Onder druk van de arbeidersbeweging werden tal van sociale zekerheidsmechanismen wettelijk verankerd (Maes, 2010). Dit werd tot in de jaren '70 verder uitgebreid en zorgde voor een relatieve stabiliteit en veiligheid (Hebberecht, 2010). Hulpverlening stond deels in voor de uitvoering van die sociale zekerheid.

Vandaag zijn in onze samenleving, onder invloed van enkele decennia neoliberalisme, de sociale verbanden aangetast (Lleshi, 2014; Wacquant, 2006). Eveneens stellen we een afbouw vast van sociale correcties en sociale zekerheid (Maes, 2010). Meer mensen bevinden zich hierdoor in een preciaire situatie (Wacquant, 2006). Hulpverleners worden daarbij terug meer en meer als controleorgaan ingezet (Wanzele, 2015). Als reactie hierop groeit binnen hulpverlening de vraag naar een nieuw perspectief op veiligheid en de rol die hulpverlening daarin kan spelen.

Deze tendens binnen de hulpverlening zet zich af tegen een focus op controle (CAW-groep, 2015; Debruyne, 2015; Dewaele, 2015; Lleshi, 2014; Peeters, 2016; Tuteleers, 2016, Wanzele, 2015). De slinger zwaait opnieuw naar een focus op emancipatie. Dit ander perspectief, zullen we hier verder benoemen als een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid. We bakenen beide concepten als volgt af.

1.2. Positieve benadering van veiligheid

Tegenover een repressieve benadering van criminaliteit staat een positieve benadering van veiligheid. Volgens Schuilenburg en van Steden (2014) kunnen verbinding tussen mensen en wederkerige relaties een alternatief bieden voor de dominante, negatieve benadering van veiligheid. Verondersteld wordt dat sociale verbanden die mensen versterken in hun dagelijks leven ook kunnen bijdragen tot zekerheid en veiligheid. Het gezin, de vrienden, de straat, de buurt en de wijk maken deel uit van dit netwerk van potentieel sterkende relaties of verbinding. Schuilenburg, van Steden en Oude Breuil (2014) gaven recent op basis van onderzoek aan dat naast menselijke verbinding ook solidariteit en gemeenschapsvorming kenmerkend zijn voor een positieve betekenis van veiligheid.

Vanuit deze benadering kan veiligheid in de samenleving toenemen als hierin wordt geïnvesteerd. Een recent voorbeeld hiervan is het openstellen van oude, ongebruikte sites in steden voor buurtbewoners. Een divers publiek van buurtbewoners kan er elkaar ontmoeten en de site vormgeven volgens gemeenschappelijke interesses. Op de Standaertsite² in Ledeberg (Gent) bijvoorbeeld voorzagen men op basis van volksvergaderingen een fietskeuken, een boerenmarkt, een kinderkoor en allerhande diverse activiteiten. Dergelijke projecten bieden zowel verbinding, solidariteit als gemeenschapsvorming. Sociale controle kan zo plaats maken voor sociale integratie, sociale participatie en sociale cohesie (Baert, 2003).

1.3. Sociaaleconomische benadering van veiligheid

Om veiligheid via verbinding, solidariteit en gemeenschapsvorming te versterken, is er nood aan economische zekerheid. Standing (2008) stelt “*What is required is universal basic security. If a person has no security, not only will she be vulnerable, but it would be unreasonable to expect her to adopt so-called socially responsible behaviour. Chronic insecurity induces adverse behavioural reactions.*” (p. 16). Hij omschrijft deze ‘basic security’ als ‘economic security’:

- mogelijkheid om een inkomen te verwerven;
- zekerheid over een stabiel inkomen;
- bescherming tegen misbruik en uitbuiting op de werkvloer;
- veilig en gezond werk kunnen afleveren;
- kans om zich te ontwikkelen in een vak;
- recht op vorming;
- betrokkenheid op de werkvloer via arbeidsrechten en vakbonden.

De positieve benadering van veiligheid omvat ons inziens deze sociaaleconomische dimensie onvoldoende, waardoor deze aanvulling zich opdringt. De omschreven economische zekerheid leidt immers tot meer altruïsme, tolerantie en solidariteit (Ibid, 2008). Wanneer we verder spreken van een sociaaleconomische benadering van veiligheid bedoelen we bijdragen aan veiligheid op basis van economische zekerheid.

2. Preventie van radicalisering op drie niveaus

We onderzoeken nu nader hoe een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid en preventie van radicalisering vanuit hulpverlening kunnen vertaald worden op drie niveaus. Vanuit de ijzeren driehoek van Notredame (1994) komen we tot een opdeling tussen micro-, meso- en macroniveau. Dit triadisch model omvat drie actoren: de bevolking, de sociale voorzieningen en de overheid. Hulpverlening staat in relatie tot deze actoren.

Onder *microniveau* verstaan we concrete hulpverlening ten aanzien van de cliënt. Met het oog op preventie van radicalisering hebben we het hier over (potentiële) plegers. We belichten de mogelijkheden van het Good Lives Model voor hulp aan deze mensen. *Mesoniveau* houdt het niveau van de voorzieningen in. In deze bijdrage beperken we ons tot de verhouding tussen twee betrokken voorzieningen in de aanpak van radicalisering: politiediensten en hulpverleningsorganisaties. Beiden staan ook in relatie tot

² Zie: www.ledebergdoethetzelf.be.

de bevolking en de overheid. Hoe de hulpverlening zich ten aanzien van de overheid verhoudt, vatten we onder *macroniveau*. Op dit niveau verzamelen we kritische vragen vanuit hulpverlening over de rol van de overheid in het bewerkstelligen van veiligheid vanuit een positieve en sociaaleconomische benadering. Dit toetsen we aan het actieplan radicalisering van de Vlaamse regering.

Samengevat zien we hulpverlening in relatie tot cliënten als deel van de bevolking, tot politie als andere betrokken voorziening en tot de betrokken besturen als overheid. Hulpverleningsorganisaties kijken, net zoals politiediensten, ook toe op de verhouding tussen de bevolking en de overheid. Voorzieningen zijn niet afgescheiden van dit terrein van wat Notredame (1994) politieke democratie noemt. Zowel naar de bevolking als naar de overheid toe kunnen ze dit terrein beïnvloeden. Dit bespreken we ook binnen het hoofdstuk *macroniveau*.

3. Microniveau: hulp aan (potentiële) plegers

Radicalisering als een ontwikkelingsproces naar strafbaar gedrag behoort tot het domein van forensische hulpverlening. De focus bij deze hulp ligt op persoonsverandering om strafbaar gedrag of herval te voorkomen. De afgelopen tien jaar vond een nieuw behandelmodel, het Good Lives Model of GLM (Ward & Gannon, 2006), massaal ingang in die forensische hulpverlening. In eerste instantie gebeurde dit bij hulp aan zedendelinquenten, meer recent bij hulp aan alle forensische doelgroepen.

Waar men vroeger stelde ‘no cure, no care, but control’, kwam later een versterkte aandacht voor beschermende factoren via dit GLM (Wanzele & Vanhoeck, 2011). Dit model *“richt zich vooral op het bevorderen van het welzijn van de delinquent en stelt de sterke eigenschappen en capaciteiten van het individu centraal”* (Pomp, 2009, p. 3). Het GLM werd ontwikkeld als een vervolg en reactie op het klassieke RNR principe (Risk-Need-Responsivity).

3.1. GLM vs. RNR

Andrews, Bonta en Hoge (1990) formuleerden 3 algemene principes voor effectieve dadertherapie: Risk – Need – Responsivity (RNR). Risk: de intensiteit van therapie wordt aangepast aan het risico op herval. Hoe hoger het risico wordt ingeschat, hoe intensiever de therapie. Need: therapie heeft aandacht voor criminogene noden of de noden van plegers die een rol hebben gespeeld in het plegen van de feiten. Responsivity: de wijze of het model van therapie wordt aangepast aan de leerstijl of -mogelijkheden van de pleger.

Tot op vandaag hebben de RNR principes een grote impact op de wijze waarop hulpverlening (potentiële) daders begeleidt. Deze principes kennen echter beperkingen als kader voor effectieve hulpverlening. De kritiek op het model kwam vooral vanuit de hoek van de ontwerpers van het GLM (Andrews, Bonta & Wormith, 2011). Zij geven aan dat de RNR principes de rol van motivatie minimaliseren (Ward, Polaschek & Beech, 2006), te weinig aandacht hebben voor persoonlijke identiteit en zelfsturing (Ward, Melsner & Yates, 2007), een selectieve kijk hebben op het functioneren van mensen (Ward & Marshall, 2007) en de relevantie van contextuele factoren onderschatten (Ward et al., 2007). Verder is er ook kritiek op de theoretische onderbouwing enerzijds en het ‘te theoretisch’ karakter anderzijds (Ward & Maruna, 2007). Tenslotte wordt aangetoond dat

dynamische risicofactoren geen oorzakelijk verband vertonen met criminaliteit, maar wel kunnen bijdragen tot het voorspellen van herval (Ward & Fortune, 2016). Daarom vormen ze geen betrouwbare basis voor het opmaken van een therapieprogramma met het oog op hervalvoorkoming (Ibid, 2016).

Ondanks de verschillen, houdt het GLM wel rekening met RNR principes:

The GLM does address risk, incorporates the RNR principles of risk, need, responsivity, and professional discretion, and provides a comprehensive framework to guide practitioners in their work with offenders. Moreover, it does this in a way that accepts the ethical and legal requirement to safeguard the interests of the community while also appreciating the obligation to assist offenders to live better lives once they have completed their punishment. (Ward, Yates & Willis, 2012, p. 108)

Wanneer we de twee modellen met elkaar vergelijken, zien we dat de RNR principes meer aansluiten bij een negatieve benadering van veiligheid en het GLM veiligheid door een positieve bril benadert. De RNR principes en het GLM focussen immers respectievelijk op:

- risicofactoren vs. beschermende factoren;
- criminogene noden vs. niet-criminogene noden;
- cognitieve gedragsverandering vs. algemene gedragsverandering binnen een motiverende context (Ibid, 2012).

Een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid vertalen we op micro-niveau in de toepassing van het GLM bij het voorkomen van radicalisering richting terreur. Verbinding, solidariteit, gemeenschapsvorming en economische zekerheid vormen immers niet-criminogene noden. Het zijn concrete invullingen van primaire levensbehoeften die beschermend werken tegen keuzes voor strafbaar gedrag. We verklaren dit verder aan de hand van theorie en praktijk van het GLM.

3.2. Een goed leven beschermt

De theorie van het GLM schrijft voor dat men in hulpverlening de pleger richt op zijn of haar primaire levensbehoeften. Het strafbaar gedrag wordt benoemd als het nastreven van deze levensbehoeften op een ongepaste wijze. Om herval te voorkomen, komt het er op aan deze levensbehoeften op een gepaste wijze na te streven. Als primaire levensbehoeften worden ongelimiteerd weerhouden: leven, kennis, voortreffelijkheid in spel en werk, zelfstandigheid, innerlijk vrede, verbinding, gemeenschap, spiritualiteit, geluk en creativiteit. (Pomp, 2009)

Het GLM biedt een hulpverleningsmodel dat zich focust op persoonlijke waarden en voorkeuren enerzijds en capaciteiten in een gepaste omgeving anderzijds. Zo ontstaat een positievere kijk op de probleemsituatie, die mensen kan motiveren om naar aanleiding van het (dreigend) strafbaar gedrag iets te veranderen in hun leven. Het gaat niet meer louter om 'dit mag je niet doen' en 'dat moet je vermijden'. Het woord 'dader' verandert in 'mens die grensoverschrijdend gedrag heeft gesteld'. Dit humaner beeld biedt meer openheid naar mensen die in de fout zijn gegaan of zouden kunnen

gaan. De toepassing van het GLM in therapie lijkt een positief effect te hebben op herhalvoorkoming (Willis & Ward, 2013).

In de praktijk van hulpverlening bestaan er veel toepassingen van het GLM. Om een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid concreet te maken, staan we stil bij drie voorbeelden. Telkens omschrijven we de aandacht voor een 'good' of primaire levensbehoefte binnen een hulpverleningskader.

3.2.1. **Verbinding**

Vanuit de behoefte verbinding streven mensen naar relaties en vriendschap. In hulpverlening kan men proberen die (vriendschaps)relaties te versterken. Hiertoe worden bijvoorbeeld steeds meer Eigen Kracht Conferenties³ toegepast in de (forensische) hulpverlening (Van Grunderbeek, 2014). Dit houdt in dat een individu oplossingen voor zijn/haar problemen zoekt in samenspraak met belangrijke personen uit de omgeving. Er wordt gezocht naar steunfiguren en die worden rond de persoon samengebracht in bijeenkomsten. Doorheen het opmaken van een plan van aanpak waarbij iedere betrokkene zijn engagement uitspreekt, worden de banden tussen de hulpvrager en die steunfiguren versterkt. Het kan gaan om vrienden, familie, burens, collega's,... Net vanuit die verbinding komen de persoon en zijn omgeving tot oplossingen. Hulpverleners faciliteren slechts het proces (Beyers, 2013).

Heel wat jongeren die radicaliseren voelen zich uitgesloten (Noppe, Ponsaers, Verhage, De Ruyver & Easton, 2011). Vanuit het GLM leidt deze vaststelling tot het inzetten op een sterke verbinding met significante anderen. Deze positieve benadering veronderstelt zo een betere garantie op het voorkomen van strafbaar gedrag of het bekomen van meer veiligheid. Dit staat tegenover de negatieve benadering, waarbij gewezen wordt op het gevaar van een sociaal onaangepaste periferie. Veiligheid staat dan voor afstand en het vermijden van bijvoorbeeld slechte vrienden.

3.2.2. **Gemeenschap**

Gemeenschap als levensbehoefte houdt in dat mensen willen deel uitmaken van een groep. Hulpverlening kan mensen activeren in het aansluiten bij een groep in de samenleving. De meeste gekende vorm hiervan situeert zich in het sociaal-cultureel werk: gemeenschapscentra. In Sint-Jans-Molenbeek (Brussel) bijvoorbeeld voorziet Gemeenschapscentrum De Vaartkapoen⁴ tal van activiteiten op maat van de wijk. Gemeenschapsvorming is het doel van deze activiteiten. Het betekent dat mensen er laagdrempelig terecht kunnen voor activiteiten die aansluiten bij hun interesses. De ontmoetingen dragen bij tot het aansluiten bij een groep die er sociaal aangepaste activiteiten op nahoudt.

We weten dat heel wat jongeren die radicaliseren de behoefte tot gemeenschap ingevuld zien via de samenhang van een delinquente groep (De Swaan, 2006). Zo'n groep biedt volgens het GLM antwoord op hun menselijke behoefte. Vanuit een risicogedachte wordt iemand als gevaarlijk voor anderen gezien. Dit heeft mogelijk isolatie en uitsluiting

³ Zie: www.eigen-kracht.be.

⁴ Zie: www.vaartkapoen.be.

van groepen tot gevolg. Een positieve benadering op basis van GLM zal net deelname aan niet-criminogene groepen stimuleren omdat het indirect bijdraagt tot veiligheid.

3.2.3. Voortreffelijkheid in spel en werk

Deze behoefte omvat goed zijn in wat je doet op vlak van werk, spel of andere activiteiten. Tal van hulpverleningsvormen stimuleren een dergelijke ontwikkeling. Zo voorziet Perron 70⁵ bijvoorbeeld voor mensen met psychiatrische problemen hulp bij het zoeken naar gepast werk en zinvolle vrije tijdsbesteding. Aan de hand van begeleiding, training en (arbeids)coaching vertrekt men vanuit de noden van de persoon. Zo worden wensen omgezet in een traject richting deugddoende dagbesteding. Geestelijke gezondheid wordt bevorderd door het goed zijn in iets wat je graag doet en betekenisvol is. Het doel van deze hulp is psychiatrische problemen reduceren. Niet zelden worden ook radicaliserende jongeren benoemd als jongeren met psychische problemen (Weenink, 2015).

Evenzeer kunnen werkloosheid en discriminatie op de arbeidsmarkt factoren zijn die een impact hebben op radicalisering (Benyaich, 2013; Corens, 2011; Ponsaers et al., 2010). Degelijk werk biedt ook economische zekerheid (Standing, 2008). Voortreffelijkheid in werk veronderstelt het bereiken van een job onder goede omstandigheden. Werk biedt de mogelijkheid om, meer dan alleen goed in iets te zijn, te verbinden, tot een groep te behoren, zingeving te vinden,... Het is met andere woorden een belangrijke externe bron om primaire levensbehoeften te versterken (Ward & Maruna, 2007). In die zin beschouwen we werk ook als een belangrijke factor om een goed leven uit te bouwen en zo veiligheid te bieden.

Vanuit een negatieve benadering wordt eerder een focus gelegd op het vermijden van jobs die risico kunnen inhouden voor anderen. Veiligheid in die zin betekent zo voor de persoon in kwestie mogelijk een beperking in de ruimte tot ontwikkeling. De positieve invalshoek daartegenover stimuleert een zinvolle dagbesteding waar de persoon zich kan ontwikkelen tot iemand capabel en daardoor minder gevaarlijk. De sociaaleconomische invalshoek veronderstelt de toegang tot een degelijke job, om zich te kunnen ontplooiën.

4. Mesoniveau: hulpverlening en politie

Hierboven omschreven we hoe hulpverleningsorganisaties vanuit een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid via individuele hulp, contextuele hulp en gemeenschapsvorming algemeen welzijn versterken. Maar is deze focus van hulpverleningsorganisaties te verzoenen met de vraag naar meer controle? En wat betekent dit voor de relatie tussen politie en hulpverlening? We bespreken de mogelijkheden van samenwerking in de vorm van verwijzing van (potentiële) plegers in beide richtingen. Hier hebben we het niet over hoe hulpverlening en politie met wijkbewoners of jongeren samen kunnen nadenken over bijdragen tot veiligheid (Debruyne & Henkens, 2016).

⁵ Zie: www.netwerkwonenplus.be/NWP/NL/perron70.

4.1. Algemeen welzijn vs. controle

Het maatschappelijk debat over hulpverlening en radicalisering wordt gedomineerd door de toenemende vraag aan hulpverleners om meer controle uit te oefenen door het detecteren van personen die radicaliseren. Vlaams minister van Binnenlands Bestuur, Inburgering, Wonen, Gelijke Kansen en Armoedebestrijding Liesbeth Homans vraagt dat het beroepsgeheim van hulpverleners voor deze thematiek wordt opgegeven (Vanhorenbeek, 2015). Sindsdien klinkt de vraag naar een andere houding van hulpverlening ten aanzien van radicalisering steeds luider. Foucault (1975) benadrukte al het repressieve karakter van hulpverlening in de betekenis van controle en disciplineren:

Les juges de normalité y sont présents partout. Nous sommes dans la société du professeur-juge, du médecin-juge, de l'éducateur-juge, du travailleur social-juge; tous font régner l'universalité du normatif; et chacun au point où il se trouve y soumet le corps, les gestes, les comportements, les conduites, les aptitudes, les performances. (Foucault, 1975, p. 356).

Wanneer minister Homans vraagt aan hulpverleners om vanuit hun positie radicaliserende jongeren te melden, investeert de 'travailleur social-juge' niet meer in de eerste plaats in hulp, maar in controle. Het repressief karakter van de hulpverlener neemt toe. De hulpverlener wordt daarbij belast met de verantwoordelijkheid om aan de alarmbel te trekken (Wanzeele, 2015). Kan een hulpverlener die controle uitoefent het algemeen welzijn nog bevorderen om bij te dragen tot veiligheid? Mensen in het gareel houden strookt niet met het bijdragen tot emancipatie (Colle, 2010). In de woorden van het GLM strookt het niet met het versterken van hun primaire levensbehoeften. We bekijken hoe dit spanningsveld zich vertaalt in de relatie tussen hulpverleningsvoorzieningen en politiediensten op mesoniveau.

4.2. Van politie naar hulpverlening...

Wanneer politie handelt in terreurzaken of in situaties waar een vermoeden bestaat van radicalisering, rijst niet alleen de vraag hoe een politieel optreden vorm kan krijgen, maar tevens of het zinvol is om hulpverlening in te schakelen. Wanneer is verwijzen zinvol? Wat draagt bij tot een goede doorverwijzing?

4.2.1. Hulp inschakelen?

Als de kern van hulpverlening een bijdrage tot algemeen welzijn is, dan kan het gebrek aan welzijn dat ervaren wordt een graadmeter zijn om iemand te oriënteren op hulpverlening. Over welke hulp kan het dan gaan? We halen hier twee voorbeelden aan.

Wanneer een betrokkene wordt geconfronteerd met een onmenselijke huisvestingssituatie, werkloosheid, financiële problemen,... kan een centrum algemeen welzijnswerk (CAW) de problemen in kaart brengen. Een CAW kan de hulpvraag verduidelijken en eventueel verwijzen naar andere hulpinstanties. Niet alle mensen die radicaliseren hebben acute materiële problemen. Onwelzijn kan zich ook anders veruiterlijken. Zo kunnen Centra Geestelijke Gezondheidszorg met deze personen aan de slag om vanuit een cultuursensitief perspectief (Gaily, Ben Driss, Plysier, & Valcke, 2011) de primaire

levensbehoeften zichtbaar te maken. De reflectie kan van die aard zijn dat andere, gepaste wegen om hiertoe te komen worden besproken.

Zo komt er naast een instantie die de focus op controle legt, een actor die de betrokkene ondersteunt in zijn of haar welzijn en gezondheid. Vanuit een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid is dit zinvol met het oog op preventie van strafbare feiten.

4.2.2. Aandachtspunten bij verwijzing

De weg van politie naar hulpverlening is niet steeds een eenvoudige weg. We benoemen hier enkele aandachtspunten die dit traject kunnen bevorderen:

Kennis van het hulpverleningsaanbod. Mensen tot gepaste hulp brengen vraagt kennis over welke hulp bestaat. Zowel gebruik van de sociale kaart, kennismakingsoverleg tussen politie en hulpverlening, ervaring in samenwerking, als vertrouwen van politie in diensten kunnen hiertoe bijdragen.

Transparant hulpverleningsaanbod. Wanneer van politiediensten kennis over het hulpverleningsaanbod wordt verwacht, vraagt dit een transparante houding van hulpverlening die leidt tot een toegankelijk aanbod. Dit kan worden uitgedrukt in de 'vijf B's': betaalbaarheid, beschikbaarheid, bruikbaarheid, bereikbaarheid en begrijpbaarheid (Bouverne-De Bie, 2007).

Duidelijke hulpvraag. Het vertalen van een probleem in een hulpvraag bevordert verwijzing. Bijvoorbeeld: politie komt in contact met iemand met een beperking die financiële problemen heeft omdat hij niet in staat is zijn facturen te betalen. De hulpvraag wordt geformuleerd: 'Kan u de man helpen om financieel gezond te leven?'. Een verwijzing kan bijvoorbeeld naar een dienst Begeleid Wonen (VAPH⁶). Deze dienst kan de man via huisbezoeken hierin begeleiden. Bij een kennismakingsgesprek tussen de man en de dienst zullen beiden de hulpvraag scherp stellen alvorens een traject op te starten.

Motivatie voor hulp. Niet iedereen is gemotiveerd om hulp te gebruiken. Ook wanneer hulp verplicht wordt door een juridische instantie, moet iemand kunnen kiezen om in te gaan op het aanbod. Dit mechanisme typeert de forensische hulpverlening. Bij deze 'vrijwilligheid' van hulp hoort ook de mogelijkheid dat een persoon kan aangeven of het centrum voldoende aansluit op zijn of haar behoeften. Beiden zijn belangrijk om mensen intrinsiek te motiveren voor hulp. Dit maakt deel uit van motivationele gespreksvoering (Wanzele & Vanhoeck, 2011). Motivatie verkennen is in elke situatie aangewezen.

Vertrouwelijkheid van hulpverlening. Dit houdt in dat hetgeen in de hulpverlening wordt besproken inhoudelijk niet terugvloeit naar politie of justitie. De uitzonderingen op het beroepsgeheim van hulpverleners zijn situaties van dringend gevaar (cf. schuldig verzuim⁷) of potentieel slachtofferschap van kwetsbare personen (cf. spreekrecht⁸) (Van Looveren, z.d.). Bij hulpverlening door (psycho-)sociale diensten van politie of

⁶ VAPH staat voor 'Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap'.

⁷ Art. 422bis Strafwetboek, 1867.

⁸ Art. 458bis Strafwetboek, 1867.

justitie is er een extra uitzondering: de meldingsplicht van strafbare feiten. Door dit onderscheid benoemen we deze diensten niet als ‘hulpverlening’ in deze bijdrage. Net omdat vertrouwelijkheid voor de hulpverleningsrelatie zo essentieel is, werd ze strafrechtelijk vastgelegd (Vander Laenen & Stas, 2015). Wanneer de vertrouwensband in gedrang komt, zullen (potentiële) plegers minder of niet meer spreken over de forensische thema’s (Cosyns, 2005).

Verwijzen naar hulpverlening betekent voor politiediensten de controle deels loslaten. Het vraagt vertrouwen dat aandacht voor beschermende factoren evenzeer effect kan hebben op het voorkomen van strafbaar gedrag. Bij verwijzing van hulpverlening naar politie worden de grenzen en het belang van het beroepsgeheim nog duidelijker.

4.3. ...van hulpverlening naar politie.

Wanneer hulpverleningsinstanties in aanraking komen met personen die radicaliseren, worden ze uitgedaagd in het bewerkstelligen van veiligheid. In de relatie tussen hulpverlening en politie is het beroepsgeheim een fel bediscussieerde kwestie. Waar de mogelijkheden en de moeilijkheden in deze relatie liggen vanuit een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid, illustreren we aan de hand van volgende casus:

Karim, een man van 26 jaar, verblijft reeds twee maanden in een Brusselse gevangenis. Hij vraagt een gesprek met de dienst geestelijke gezondheidszorg (GGZ). Karim wil spreken over het leven in de gevangenis en over zijn familie. Karim vertelt doorheen de eerste gesprekken in detentie te verblijven vanwege enkele diefstallen met geweld. Zijn moeder komt hem regelmatig bezoeken. Van vader heeft hij al 10 jaar niets gehoord. De oudste broer van Karim komt ook op bezoek. De laatste keer heeft hij het bezoek van zijn broer geweigerd, want zijn broer had hem ‘zoals een vader’ ernstig berispt voor zijn daden.

Het leven op cel begint Karim zwaar te vallen: opnieuw slecht eten, opnieuw ruzie op cel, opnieuw geen geld om te bellen,... Wanneer de hulpverlener van de dienst GGZ na enkele maanden met Karim over de toekomst spreekt, vertelt hij misschien niet terug naar zijn oude leven te willen. Hij geeft aan dat het toch moeilijk wordt om legaal werk te vinden met een strafblad. En hij vervolgt: “Mensen als ik worden toch steeds als crimineel gezien.”. Volgens Karim is er iets mis met de samenleving. Hij verwijst naar vrienden die in zijn ogen wel iets proberen te veranderen: “Zij zijn immers naar Syrië getrokken en hebben de wapens opgenomen. Dat vraagt pas moed! Moedig wil ik ook zijn.”.

Hij zou met zijn neef ook al eens plannen hebben opgevat om die keuze te maken. Karim polst nog even bij de hulpverlener: “Jij mag wat ik vertel niet aan de neus van Justitie hangen, toch?”. De hulpverlener geeft nog eens duiding bij de vertrouwelijkheid van het gesprek en de grenzen daarvan. Karim vertelt meer: “Deze week heb ik het er met mijn neef nog eens over gehad. Misschien vertrekken we wel... We willen vechten tegen het onrecht!”.

In het huidige maatschappelijke debat over radicalisering wordt het beroepsgeheim van hulpverleners in vraag gesteld. In de omschreven situatie is er geen concreet gevaar, dus schuldig verzuim is geen reden om het beroepsgeheim te doorbreken. Een dienst GGZ maakt in de gevangeniscontext geen onderdeel uit van de FOD Justitie en heeft bijgevolg geen meldingsplicht. Spreekrecht is van toepassing wanneer er kwetsbare

Exemplaar ter inzage - Parlementaire Onderzoekscommissie

personen gevaar lopen. Een overweging om hier het beroepsgeheim te doorbreken is discutabel. Kan de Syrische bevolking als een kwetsbare groep worden beschouwd? Is een vermoeden van het beramen van een aanslag voldoende (Peeters, 2016)? Wanneer het beroepsgeheim wordt opgeheven bij situaties van radicalisering, dan zou de hulpverlener deze informatie overmaken aan politie. De hulpverlener zou de persoon vooraf hierover informeren, zodanig dat de persoon weet wat hij wel en niet in vertrouwen kan vertellen. Geïnspireerd op voorbeelden uit de klinische praktijk schetsen we twee mogelijke scenario's om het onderscheid verder te duiden:

Scenario 1. De hulpverlener gaat het thema niet uit de weg. Hij gaat verder in gesprek met de man over hoe concreet de plannen zijn, de doelen die Karim nastreeft,... De week nadien wordt het thema opnieuw besproken. De hulpverlener brengt de belangrijke personen voor Karim binnen in het gesprek: wat zou moeder zeggen? Wat zou broer zeggen? Inzetten op verbinding met familie wordt cruciaal om zijn toekomstplan een andere wending te geven. De hulpverlener plant in samenspraak met Karim een gesprek met broer en moeder. Wanneer de hulpverlener naar andere dagbesteding in de toekomst vraagt, vertelt Karim dat Justitieel Welzijnswerk contact gehad heeft met zijn oude werkgever. Die is bereid hem nog een kans te geven. Inzetten op deze beschermende factor zal deel uitmaken van een toekomstplan.

Praten met Karim over de moeilijke thema's blijft in dit scenario mogelijk. Evenzeer biedt het de kans voor de hulpverlener om de afweging van zijn keuze als onderdeel van het gesprek te maken, zonder dat dit veroordelend aanvoelt. Verandering in de positieve zin is hier bespreekbaar. De vertrouwelijkheid die gegarandeerd is dankzij het beroepsgeheim biedt deze mogelijkheden. De moeilijkheid in dit scenario is het gegeven dat we de impact op wat de man na detentie doet niet kunnen inschatten. Zonder dat politie of justitie via de hulpverlener op de hoogte werd gesteld, zal hij zijn levenskeuzes maken.

Scenario 2. (in het eerste luik van de casus wijzigt de informatie over beroepsgeheim in informatie over beroepsgeheim en meldingsplicht) Karim heeft ondanks duiding over beroepsgeheim en meldingsplicht toch verteld over de plannen die hij met zijn neef heeft opgevat. Hij moest het aan iemand kunnen vertellen. De hulpverlener bespreekt met Karim dat hij dit moet melden aan politie. Karim geeft aan dat hij dit begrijpt omdat het moet, maar vervolgt: "Niemand kan je hier vertrouwen. Wat zal er nu gebeuren?" Dat kan de hulpverlener niet voorspellen. Wanneer de hulpverlener Karim een week later opnieuw opzoekt, weigert hij nog in gesprek te gaan.

Wanneer er meldingsplicht bestaat, kiezen heel wat mensen om niet meer te spreken over forensische thema's (Cosyns, 2005). Hulpverlening verliest dan haar positie om in vertrouwen mensen over hun radicaliseringsparcours te spreken (Peeters, 2016). In sommige gevallen zal hulp stoppen, in andere gevallen zal hulp enkel nog kunnen voor thema's die wel veilig genoeg zijn om te bespreken. Dit neemt de mogelijkheid weg om verandering via hulp te realiseren. Het recht op maatschappelijke dienstverlening staat zo onder druk.

Politie wordt in een scenario van meldingsplecht op de hoogte gesteld en het Parket kan een onderzoek bevelen. Mensen hebben in zo'n situatie heel wat te verliezen. Het is geen uitzondering dat mensen tijdens een onderzoeksfase worden ontslagen: politie komt iemand tijdens de werkuren bezoeken, er is een verbod om de job verder uit

te oefenen,... Vanuit een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid worden zo beschermende factoren verder aangetast.

Toch is er zonder meldingsplicht communicatie mogelijk. In de praktijk bestaan twee veel gebruikte overlegvormen: netwerkoverleg en driehoeksoverleg (Vanderlaenen & Stas, 2015). Ook daar veruiterlijkt het hierboven omschreven spanningsveld zich wanneer het om concrete gevaarsituaties gaat. Deze toepassing verder bekijken, overstijgt de opzet van deze bijdrage.

5. Macroniveau: responsabilisering van de overheid

Criminaliteit kunnen we zien als een wisselwerking tussen dader, slachtoffer, de staat, de politiek-economische context en de maatschappij in zijn geheel. Dit betekent “*dat men niet naast de overheid kan kijken als belangrijkste speler in de constructie van criminaliteit*” (Tuteleers, 2016: 1). Hulpverlening heeft zich dus ook te verhouden tot die overheid: enerzijds wordt ze aangestuurd door een overheid, anderzijds kan hulpverlening zelf standpunt innemen ten aanzien van het gevoerde beleid. Vanuit een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid mag hulpverlening van de overheid verwachten dat deze actief bijdraagt tot verbinding, solidariteit, gemeenschapsvorming en werk, als middelen tot meer welzijn en veiligheid.

Vanuit dit perspectief stellen we in dit laatste deel een aantal kritische vragen uit de hulpverlening. We toetsen deze vragen aan het actieplan van de Vlaamse regering in de aanpak van radicalisering. Beantwoordt dit actieplan aan de maatschappelijke verwachtingen vanuit dit perspectief? Tenslotte stellen we de vraag of en hoe hulpverlening vanuit een maatschappijkritische houding mee verandering kan teweeg brengen. We pleiten er voor dat hulpverlening niet onverschillig blijft voor de verhoudingen tussen bevolking en overheid, ofwel de politieke democratie.

5.1. Kritische vragen vs. huidig beleid

Vanuit het werk dichtbij de meest kwetsbaren in de samenleving zijn hulpverleners goed geplaatst om tekorten in de samenleving te signaleren. Hulpverlening heeft dan ook als taak de overheid te responsabiliseren (Reynaert & Nachtergaele, 2015). Professionals uit het sociaal werk, in het bijzonder het jeugdwerk, straathoekwerk en algemeen welzijnswerk, roeren zich steeds meer in het maatschappelijk debat rond veiligheid. Er groeit een kritische stroming binnen hulpverlening die wil komen tot maatschappelijke veranderingen vanuit een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid, en een ander geluid wil laten weerklinken, naast het dominante discours waarin de nadruk ligt op controle. Vragen die leven zijn samen te vatten als:

- Pakt de overheid voldoende de *voedingsbodem* van radicalisering aan?
- Zet ze voldoende in op *sociaaleconomische veranderingen* om toegankelijk onderwijs en werk voor iedereen te garanderen?
- Wat is de impact van *geopolitieke interventies* door ‘het Westen’ op radicalisering van jongeren?
- Bevordert het beleid voldoende *inclusie* van groepen die uitgesloten worden?
- Laat het beleid voldoende ruimte voor een *focus op emancipatie* via hulp, basisdiensten en/of een andere samenlevingsvorm, of wordt er vooral op controle ingezet?

We illustreren deze vragen aan de hand van enkele opmerkelijke stemmen binnen het hulpverleningslandschap.

Pakt de overheid voldoende de *voedingsbodem* van radicalisering aan? Toen bijvoorbeeld minister van Justitie Geens besloot terrorisme ‘bij de wortels aan te pakken’ door (potentiële) terroristen afzonderlijk te detineren, botste dit op heel wat kritiek bij de centra algemeen welzijnswerk (die ook werkzaam zijn binnen de Vlaamse en Brusselse gevangenissen). Zij stelden dat deze invulling van preventie onvoldoende is (CAW Groep vzw, 2015) en eerder symptoombestrijding betreft. Het afzonderen achter tralies en het inpraten op die gedetineerde terroristen sluit aan bij het voorkomen van erger in een laat stadium van de probleemontwikkeling. Hiertegenover beschouwen de CAW verandering in het algemeen welzijn als een meer fundamentele aanpak van de wortels van radicalisering (Ibid, 2015). Dit sluit aan bij een ruimere kritiek, dat met name sociaaleconomische factoren een belangrijk onderdeel vormen van de voedingsbodem van terrorisme (Tuteleers, 2016; Lleshi, 2015; Wanzelee, 2015). Deze factoren aanpakken kan volgens hulpverleners een wezenlijk verschil maken.

Zet de overheid voldoende in op *sociaaleconomische veranderingen* opdat bijvoorbeeld toegankelijk onderwijs en werk voor iedereen mogelijk is? Zo was het bijvoorbeeld Brussels jeugdwerker Bleri Lleshi (Lleshi, 2015) die na de aanslagen op Charlie Hebdo wees op een aantal maatschappelijke factoren in de Brusselse context waarmee jongeren die radicaliseren geconfronteerd worden, zoals de hoge werkloosheid, armoede en ongekwalificeerde uitstroom. De gemiddelde jongerenwerkloosheid in Brussel bedroeg van 2003 tot en met 2012 35% (Cockx, 2013). Daarnaast heeft 31% van de Brusselaars een inkomen onder de armoederisicogrens (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad, 2015). 29% van de jongeren verlaat school zonder een diploma (Jacobs, Sourbron & Herremans, 2011). Zolang de overheid er niet in slaagt deze dramatische cijfers terug te dringen door sterk in te zetten op onderwijs en werk voor iedereen, is aan preventie van radicalisering doen, als dweilen met de kraan open.

Wat is de impact van *geopolitieke interventies* op radicalisering van jongeren? Opnieuw Lleshi (2015) wijst, naast de sociaaleconomische factoren, ook op het effect van de aanwezigheid van ‘het Westen’ in het Midden-Oosten. De geopolitieke conflicten tussen economische grootmachten hebben in die regio immers geleid tot sociaaleconomische ellende die nu al decennia lang aansleept. (Zemni, 2009). Dit voedt steeds meer een sluimerend onrechtvaardigheidsgevoel, ook bij jongeren hier in het Westen. Net dit gevoel van onrecht werkt een spiraal naar gewelddadige radicalisering verder in de hand (De Waele & Pauwels, 2014). Het maakt dat deze jongeren bovendien hun overheid steeds meer wantrouwen en verder vervreemden van de samenleving waarvan ze deel uit maken (Debruyne, 2015). Daarmee motiveren we ook onze volgende vraag.

Bevordert het beleid van de overheid voldoende *inclusie* van uitgesloten groepen? We grijpen hier ter illustratie terug naar het debat over het beroepsgeheim en de groeiende druk die hulpverleners ervaren rond dit thema. Een gevolg van de inperking van het beroepsgeheim voor hulpverleners zou immers net zijn dat er minder inclusie is: de meest kwetsbare jongeren zullen hulpverlening mogelijks niet meer als te vertrouwen partner zien, en op die manier wordt, nog maar eens, een band met de samenleving doorgeknipt (Peeters, 2016). Een ander voorbeeld is de recente discussie of straathoekwerkers niet te laks zijn in het omgaan met ‘gevaarlijk’ gedrag? Als tegenreactie op deze

negatieve benadering van veiligheid, stelde straathoekwerker Cis Dewaele (Dewaele, 2015) dat straathoekwerk wel degelijk grenzen stelt. Maar, voegde hij eraan toe, ideeën voor terreur *“worden niet veranderd door straffen, vaak integendeel. Daarvoor heb je een gesprek nodig met iemand die je betrouwt en die niet aflat. Aanklampend dus met respect voor de persoon en daarom niet met goedkeuring van al wat die persoon denkt.”* (Ibid, 2015: 1).

Zo komen we tenslotte bij onze laatste bedenking: Verschuift de beleidsfocus op controle naar een focus op *emancipatie* via hulp, basisdiensten en/of een andere samenlevingsvorm? Verschillende hulpverleners klagen aan dat tegelijk met de focus van de overheid op controle middelen voor hulpverlening net worden afgebouwd. Zo stelt bijvoorbeeld Debruyne (2015) de afbouw van het eerstelijns jeugdwerk in onze steden aan de kaak. Ook ruimere sociale bewegingen zoals Hart Boven Hard en Sociaal Werk Actie Netwerk (Crevit, 2015) reageren op deze druk en besparingen op hulpverlening en andere basisdiensten. Met hun kritiek gaan ze in tegen het dominant neoliberal beleid of tegen het kapitalisme als economisch systeem (Kerger & Tuteleers, 2010) en stellen de vraag naar een alternatief beleid en/of economisch systeem. Tegenover de besparingen, wordt zo gepleit voor een beleid dat verbinding, solidariteit, gemeenschapsvorming en werk als sociaaleconomische zekerheid stimuleert.

5.2. Actieplan Vlaamse regering

De Vlaamse regering schreef recent initiatieven uit om het radicaliseringproces in risicogemeentes en –steden tegen te houden en terug te dringen. In Nederlandstalig België heeft men op federaal, Vlaams, Brussels en lokaal niveau maatregelen genomen. Gezien een belangrijk deel van de hulpverlening georganiseerd wordt op Vlaams niveau, selecteren we het actieplan van de Vlaamse regering. Als we het actieplan tegen het licht houden van de eerder omschreven kritiek, komen we tot een aantal voorlopige conclusies. We kijken hier naar de opzet en de onderbouwing van het actieplan, zonder evaluatie van de uitvoering.

Als doel stelt de Vlaamse regering met dit plan voorop *“jongeren en jongvolwassenen die risico lopen om te radicaliseren zo snel mogelijk te detecteren en hen zo aan boord te houden van onze samenleving”* (De Vlaamse Minister van Binnenlands Bestuur, Inburgering, Wonen, Gelijke Kansen en Armoedebestrijding, 2015, p.2). Om dit te realiseren legt de regering een focus *“op informatiedeling, betere samenwerking en sterke coördinatie”* (Ibid, 2015, p.1). Qua financiering worden hoofdzakelijk de bestaande budgetten hiervoor aangesproken. Zo moeten een aantal bestaande hulpverleningsvoorzieningen vorming geven of specifieke hulp rond radicalisering verlenen.

De voorgestelde projecten in het actieplan dienen vooral detectie van radicaliserende jongeren en jongvolwassenen te bewerkstelligen, om erger te voorkomen. Daarnaast stelt de Vlaamse regering dat deze specifieke maatregelen slechts zinvol zijn als

tegelijktijd wordt ingezet op een inclusieve samenleving, waar elkeen zich thuis voelt en dezelfde kansen krijgt. Ook algemene maatregelen zoals onder meer een strenge veroordeling en aanpak van racisme en discriminatie, de aanpak van de ongekwalificeerde uitstroom uit het onderwijs, werken aan een toegankelijke hulpverlening, een versterkt jeugdwerk, buurtsport, enzovoort zijn in dit kader van belang. Als we er niet in slagen om er voor te zorgen dat jongeren en jongvolwassenen zich gewaardeerd voelen, zich

deel van deze samenleving voelen en duidelijke toekomstperspectieven zien, dan blijft het dweilen met de kraan open en laten we heel wat menselijk kapitaal verloren gaan in de handen van extremisten. (Ibid, 2015, p.3)

Dit statement biedt gedeeltelijk antwoord op een aantal van de hierboven vermelde kritieken vanuit hulpverlening. We gaven reeds aan dat de hierboven omschreven algemene maatregelen essentieel zijn vanuit een positieve benadering van veiligheid. Deze overheid erkent ook dat er met de kraan open gedweild wordt als jongeren verder worden uitgesloten. Ze beoogt in gemeenten met een radicaliseringsproblematiek de capaciteit van aanbodverstrekkers binnen welzijn, onderwijs en werk te versterken. Echter blijft dit statement slechts bij een intentie. Uit het actieplan blijkt bijvoorbeeld nergens een uitbreiding van jeugdwerk. In tegendeel blijven in die sector besparingen elkaar opvolgen (Vlaamse Jeugdraad, 2016). Ook is niets terug te vinden over een reële uitbreiding van het budget voor onderwijs. Nochtans zijn investeringen in onderwijs broodnodig om de ongekwalificeerde uitstroom uit het onderwijs aan te pakken. Begeleiding alleen zal niet volstaan. De jarenlange besparingen op dit domein hebben tot tekorten geleid die haaks staan op de uitgesproken intentie (Amkreutz, 2015; OVSG vzw, 2014).

Verder moet discriminatie volgens de regering harder worden aangepakt, maar wat met de voedingsbodem van tekorten die uitsluiting in de hand werken? Inclusie in de samenleving wordt onder andere bepaald door (het vooruitzicht op) werk (Standing, 2008). Vanuit een sociaaleconomische benadering van veiligheid kijken we dan ook met een vergrootglas naar de inzet op werk. Het actieplan voorziet extra inspanningen, binnen de huidige middelen, om trajectbegeleiding naar werk te voorzien. Doelgroepen zoals radicaliserende jongeren bijstaan in het vinden van werk is zinvol, maar onvoldoende. Trajectbegeleiding lost immers de globale werkloosheid niet op. De Vlaamse regering erkent dat werk belangrijk is, maar intussen blijft de werkzaamheidsgraad lager dan 70% in Vlaanderen en 65% in Brussel (Abbeloos, De Smet & Vanschoubroek, 2016; Steunpunt Werk, 2016). Daarom is het noodzakelijk dat ze samen met de andere overheden inzet op het voorzien van degelijk en voldoende werk. Een verbeterde toegang tot het bestaande aanbod van werk is dan eerder een vorm van symptoombestrijding. Vanuit een kritisch hulpverleningsperspectief betekent de voedingsbodem van radicalisering aanpakken, inzetten op structurele maatregelen die werk voor iedereen mogelijk maken.

Positief is dat dit actieplan verbetering van de kennis over het hulpverleningsaanbod mogelijk maakt. Verder zet het in op vorming en deskundigheidsbevordering om een specifieke aanpak van radicalisering te bevorderen. Dit lijkt vooral als doel te hebben het probleem sneller te detecteren, en in mindere mate om in te zetten op het bevorderen van algemeen welzijn. Toch laat het de openheid aan hulpverleningsvoorzieningen om “*een emancipatorische aanpak die jongeren uitdaagt tot zelfontplooiing en kritisch burgerschap*” (De Vlaamse Minister van Binnenlands Bestuur, Inburgering, Wonen, Gelijke Kansen en Armoedebestrijding, 2015, p.10) uit te bouwen. In wat we verder lezen in het actieplan, ligt de focus daarbij op hulp vertrekkende vanuit een risicogedachte. Maar zoals hierboven toegelicht, bemoedijkt een visie gestoeld op (dynamische) risicofactoren net het emancipatorisch werken (Ward & Fortune, 2016). Vanuit het Good Lives Model zou een hulpaanbod dan ook niet gebaseerd zijn op risico inschatting, maar wel bijdragen tot een risicoreductie door middel van het ondersteunen van een gepaste invulling van primaire levensbehoeften (Ibid, 2016).

Tenslotte wordt in het actieplan nergens gesproken over de impact van de geopolitieke conflicten. De focus van het actieplan ligt eerder op cultuur, onder andere via het betrekken van de Moslimgemeenschap, maar erkent niet de impact van eerdere interventies in het Midden-Oosten. Bovendien blijkt op federaal niveau een intentie tot verdere deelname aan geopolitieke interventies (bvb, 2016). Nochtans liggen er mogelijkheden om deze factor bij radicalisering, ook op Vlaams niveau via hulpverlening, buurtactiviteiten en onderwijs, met jongeren te bespreken en hun stem hierin te horen.

5.3. De politieke democratie: van bovenaf of van onderuit?

In haar aanpak van radicalisme wijst de Vlaamse regering op het belang van het bewaken van onze democratie: *“Het gewelddadig radicalisme vormt echter een substantiële bedreiging voor de fundamentele rechten en vrijheden van onze democratische rechtsstaat en moet krachtadig worden aangepakt”* (De Vlaamse Minister van Binnenlands Bestuur, Inburgering, Wonen, Gelijke Kansen en Armoedebestrijding, 2015, p.2). Echter, vanuit hulpverlening komen signalen dat er iets schort aan onze democratie. Er is net méér democratie nodig, gezien de vaststellingen dat discriminatie nog te weinig wordt aangepakt, dat het veiligheidsbeleid een focus legt op controle en dat er een gebrek is aan betrokkenheid van onderuit op het beleid (De Bruyne, 2015; Lleshi, 2015).

Hoe kan hulpverlening zich hiertoe verhouden? De kritische vragen vanuit de hulpverlening ten aanzien van de overheid blijken in het actieplan niet eenduidig positief beantwoord. Voorzieningen kunnen dit aanvaarden. Dan stopt het ageren bij signalering. Echter kunnen we als hulpverleners onvrede met het beleid ook kracht bijzetten. Dit kan bijvoorbeeld via sociale actie. Piet Reckman (1971) werkte een basismethodiek van sociale actie uit met het oog op *“radikale veranderingen van structuren van de samenleving, van het sociaal systeem”* (Reckman, 1971: 36). Vanuit een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid kan hulpverlening dit middel positief inzetten om verbeteringen voor de bevolking af te dwingen. De strategie van hulpverlening ten aanzien van de overheid wordt dan activistisch.

Ook radicaliserende jongeren kunnen op zoek zijn naar maatschappelijke verandering, echter via een ongepaste weg. Door sociale actie als gepast middel naar maatschappelijke verandering aan te grijpen, kan hulpverlening het over een andere boeg gooien in haar verhouding tot deze groep. Als radicaliserende jongeren op zoek zijn naar een beter of ander leven, durven we hen dan de mogelijkheid aanbieden om zich op een *meer gepaste wijze* te verzetten tegen het huidige systeem? Radicalisering kan dan inhouden dat het systeem of het maatschappelijk bestel in vraag worden gesteld met het oog op fundamentele verandering, maar niet via de weg van terrorisme. Inzetten op meer democratie, betekent in die zin dan ook het opbouwen van gepast verzet via zelforganisatie, sociale bewegingen en massa-actie. Van onderuit emancipatorisch werken, biedt dan een alternatief op het van bovenaf gestuurde beleid. Voor hulpverlening kan het zinvol zijn hiertoe bij te dragen, wanneer het een gepast alternatief biedt voor terreur.

6. Conclusie

Vanuit een hulpverleningsbril stelden we de vraag hoe een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid in de aanpak van radicalisering vertaald kan worden op drie niveaus.

Op microniveau aanschouwden we de relatie tussen hulpverlening en (potentiële) plegers. Vanuit de RNR principes ligt de nadruk op een negatieve benadering van veiligheid: een focus op risico's en criminogene noden. Toepassing van het GLM leidt tot het versterken van beschermende factoren. Een positieve benadering van veiligheid begrijpen we op individueel niveau als het versterken van verbinding, gemeenschap,... en andere primaire levensbehoeften. Ieder persoon vult die anders in. We gaven voorbeelden van individuele hulp, contextuele hulp en gemeenschapsvorming die hier kunnen toe bijdragen. Een sociaaleconomische benadering van veiligheid vertalen we in de inzet voor degelijk werk als beschermende factor. Toegang tot werk kan een impact hebben op verschillende levensbehoeften. Algemeen welzijn beschermt individuen voor radicalisering en kan bijdragen tot de bescherming van de maatschappij.

Hoe politie en hulpverlening zich verhouden op mesoniveau kan eveneens veiligheid beïnvloeden. Samenwerking in de vorm van verwijzen van (potentiële) plegers is bevorderlijk wanneer dit ook de positie van hulpverlening vrijwaart. Meer controle ondermijnt de mogelijkheid voor mensen om volop gebruik te maken van hulp en om (bijvoorbeeld via werk) tot beschermende factoren te komen. Het recht op maatschappelijke dienstverlening garanderen en emancipatorisch werken gaan vanuit deze benadering samen met de wettelijke verplichting om tijdig te melden wanneer mensen in gevaar zijn. Wederzijdse verwijzing kan zo het spanningsveld tussen controle en emancipatie overstijgen.

Hulp is echter niet voldoende. Signalen van hulpverleners duiden op ernstige tekortkomingen of ernstige bedenkingen bij het actieplan inzake radicalisering van de Vlaamse regering. Ondanks het feit dat een aantal intenties aansluiten op de verwachtingen vanuit een positieve en sociaaleconomische benadering van veiligheid blijft vanuit deze hulpverleningsbril het volgende uit: investeringen die de sociaaleconomische voedingsbodem van radicalisering aanpakken (bijvoorbeeld: op vlak van werk en onderwijs), reductie van deze tekorten om inclusie te bevorderen, erkenning van de impact van geopolitieke interventies, een focus op emancipatie via investering in hulp, basisdiensten of een andere samenlevingsvorm. Het neoliberal beleid en/of de huidige samenlevingsvorm worden door deze strekking binnen hulpverlening kritisch benaderd. De politieke democratie is dan ook geen onbesproken terrein voor hulpverlening. Ze kan er zich anders toe verhouden door naar de overheid meer gebruik te maken van sociale actie om haar perspectief kracht bij te zetten. Naar de bevolking toe kan ze jongeren en jongvolwassenen stimuleren in meer gepaste vormen van verzet: terreur is niet de enige weg naar verandering.

Bibliografie

ABBELOOS, J.-F., DE SMET, D., & VANSCHOU BROEK, C. (2016, 1 oktober). Het economisch rapport van Michel I. *De Standaard*, p.12-15.

AMKREUTZ, R. (2015, 12 oktober). Scholen in het nauw door besparingen [online nieuwsbladartikel]. *Demorgen.be*. Geconsulteerd op 1 september 2016 via <http://www.demorgen.be/binnenland/scholen-in-het-nauw-door-besparingen-beaea9f6>.

ANDREWS, D. A., BONTA, J., & HOGE, R. D. (1990). Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology. *Criminal Justice and Behavior*, 17, 19-52.

- ANDREWS, D. A., BONTA, J., & WORMITH, J. S. (2011). The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention? *Criminal Justice and Behavior*, 38, 735-755.
- BAERT, H. (2003). Concepten van samenlevingsopbouw. In H. BAERT, M. DE BIE, A. DESMET, M. VAN ELSLANDER, & L. VERBEKE (Eds.), *Handboek samenlevingsopbouw in Vlaanderen* (pp. 23-40). Brugge: Die Keure.
- BENYAICH, B. (2013). *Islam en radicalisering bij Marokanen in Brussel*. Antwerpen: Van Halewyck.
- BEYERS, M. (2013). *Eigen Kracht-conferenties, burgers aan zet*. Antwerpen: Garant.
- BOUVERNE-DE BIE, M. (2007). *Sociale Agogiek*. Gent: Academia Press.
- BVB (2016, 24 april). 1.500-tal mensen betogen tegen aankoop nieuwe gevechtsvliegtuigen in Brussel [online nieuwsbladartikel]. *Destandaard.be*. Geconsulteerd op 1 september 2016 via http://www.standaard.be/cnt/dmf20160424_02254695.
- CAW Groep vzw. (2015, 12 januari). *De wortels van radicalisering zitten in onwelzijn. CAW reageert op debat over radicalisering in de gevangenis* [online persbericht]. Geconsulteerd op 1 maart 2016, via <http://www.caw.be/de-wortels-van-radicalisering-zitten-onwelzijn>.
- COCKX, B. (2013). Jeugdwerkloosheid in België. Diagnose en sleutelremedies. *Over Werk*, 23(4), 101-112.
- COLLE, P. (2010). Kritisch sociaal werken: plaats voor geschiedenissen, sociale acties en verbeelden. In K. DENOIX, & P. TUTELEERS (Eds.), *Kritiek en Sociaal Werk* (pp.71-83). Gent: Academia Press.
- CORENS, S. (2008). *Op zoek naar een betere wereld: Islamitisch gefundeerde radicalisering binnen een Europese context. Een psychosociale analyse. MENARG Working Paper n°4*. Gent: Middle East and Nord Africa Research Group.
- COSYNS, P. (2005). Recente evolutie van het medisch beroepsgeheim bij de behandeling van slachtoffers of daders van fysiek of seksueel geweld. In J. GOETHALS, F. HUTSEBAUT, & G. VERVAEKE (Eds.), *Gerechtelijke geestelijke gezondheidszorg: wetenschap, beleid en praktijk: liber amicorum Joris Casselman* (pp. 235-240). Leuven: Universitaire Pers.
- CREVIT, (2015, 26 oktober). Sociaal Werk Actie Netwerk (SWAN) kiest voor solidair sociaal werk [online artikel]. *Sociaal.net*. Geconsulteerd op 1 september 2016, via <http://sociaal.net/analyse-xl/sociaal-werk-actie-netwerk-swan>.
- DEBRUYNE, P. (2015, 25 november). Jeugdwerk en radicalisme. Dromen van een andere wereld [online artikel]. *Sociaal.net*. Geconsulteerd op 1 september 2016, via <http://sociaal.net/opinie/jeugdwerk-en-radicalisme>.
- DEBRUYNE, P., & HENKENS, N. (2016, 17 maart). Jongeren, jeugdwerking en politie. Samenwerking doorbreekt patstelling [online artikel]. *Sociaal.net*. Geconsulteerd op 1 september 2016, via <http://sociaal.net/analyse-xl/jongeren-jeugdwerk-en-politie>.
- DENOIX, K., & TUTELEERS, P. (Eds.) (2010). *Kritiek en sociaal werk*. Gent: Academia Press.
- DE SWAAN, A. (2006). *De botsing der beschavingen en de strijd der geslachten*. Utrecht: Forum.

De Vlaamse Minister van Binnenlands Bestuur, Inburgering, Wonen, Gelijke Kansen en Armoedebestrijding (2015). *Actieplan ter preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme*. Geconsulteerd op 1 maart 2016, via de website van de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten: http://www.vvsg.be/radicalisering/Documents/actieplan_radicalisering.pdf.

DEWAELE, C. (2015, 14 januari). Het straathoekwerk reageert op uitspraken Antwerpse burgemeester [online artikel]. *Kennisplein.be*. Geraadpleegd op 1 september 2016, via <https://www.kennisplein.be/Pages/Het-straathoekwerk-reageert-op-uitspraken-Antwerpse-burgemeester.aspx>.

DE WAELE, M. S., & PAUWELS, L. (2014). Youth involvement in politically motivated violence: Why do social integration, perceived legitimacy, and perceived discrimination matter? *International Journal of Conflict and Violence*, 8(1), 134-153.

FOUCAULT, M. (1975). *Surveiller et punir. Naissance de la prison*. Parijs: Gallimard.

FREIRE, P. (1972). *Pedagogie van de onderdrukten*. Baarn: In den Toren. (oorspronkelijk werk gepubliceerd in 1970)

GAILY, A., BEN DRIS, R., PLYSIER, S., & VALCKE, L. (2011). *Migranten in tijd en ruimte: Culturen van ouder worden*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

HEBBERECHT, P. (2010). Misdaad, misdaadcontrole en sociaal werk: een kritische visie. In K. DENOIX, & P. TUTELEERS. (Eds.), *Kritiek en sociaal werk* (pp.25-51). Gent: Academia Press.

JACOBS, M., SOURBRON, M., & HERREMANS, W. (2011). Jongeren op de Vlaamse arbeidsmarkt. Over startkwalificaties, intredejobs en arbeidsmarktprestaties. *Over.Werk*, 21(2), 110-126.

KOENIS, S. (1997). De les van de geschiedenis van het maatschappelijk werk. In NIJENHUIS, H. (Ed.), *De lerende professie. Hoofdlijnen van het maatschappelijk werk* (p.12-21). Utrecht: SWP.

LLESHI, B. (2014). *De neoliberale strafstaat*. Berchem: EPO.

LLESHI, B. (2015, 16 januari). Interview on BBC World News on extremism in Europe [online videofragment]. *YouTube*. Geconsulteerd op 1 september 2016, via <https://www.youtube.com/watch?v=Uf06gjt0lNk>.

LLESHI, B. (2015). Hoe pakken we het extremisme aan [online nieuwsbladartikel]? *Deredactie.be*. Geconsulteerd op 1 september 2016, via <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/opinieblog/opinie/1.2210234>.

MAES, J. (2010). *Uw sociale zekerheid in gevaar*. Berchem: EPO.

MICHELSE, H.C.M. (1978). *De burger als andragoog. Een geschiedenis van 125 jaar welzijnswerk*. Boom: Meppel.

NOPPE, J., PONSAERS, P., VERHAGE, A., DE RUYVER, B., & EASTON, M. (2011). *Governance of security research report series, volume 3: Preventie van radicalisering in België*. Antwerpen: Maklu.

NOTREDAME, L. (1994). De ijzeren driehoek(en). Een beschrijvend én strategisch analyse-schema. *Alert*, 20(26), 5-9.

- OBSERVATORIUM VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN VAN BRUSSEL-HOOFDSTAD (2015). *Welzijnsbarometer 2015*. Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.
- OVSG vzw (2014, 17 oktober). *Besparingen in onderwijs, een stand van zaken* [online persbericht]. Geconsulteerd op 1 september 2016, via de website van Onderwijkskoepel van Steden en Gemeenten: <http://www.ovsg.be/standpunten/besparingen-onderwijs-een-stand-van-zaken>.
- PEETERS, J. (2016, 22 september). Beroepsgeheim in tijden van terreur. Forse voorstellen maken onze samenleving minder veilig [online artikel]. *Sociaal.net*. Geconsulteerd op 3 oktober 2016, via <http://sociaal.net/opinie/beroepsgeheim-tijden-terreur>.
- POMP, E. (2009). *Het Good Lives Model. Een literatuurstudie. Expertisecentrum Forensische Psychiatrie*. Geconsulteerd op 12 oktober 2016, via de website van Expertisecentrum Forensische Psychiatrie: http://www.efp.nl/web/images/uploads/publicaties/EFP_Good_Lives_Model_Literatuurstudie.pdf.
- PONSAERS, P., DE RUYVER, B., EASTON, M., VERHAGE, A., NOPPE, J., HELLINCKX, J., & VANDEVELDE, M. (2010). *Onderzoeksrapport polarisering en radicalisering: een integrale preventieve aanpak. Onderzoek in opdracht van Algemene Directie Veiligheid en Preventie FOD Binnenlandse Zaken*. Gent: UGent Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht.
- RECKMAN, P. (1971). *Naar een strategie en methodiek voor sociale actie*. Baarn: Bosch & Keuning. In Den Toren (Anthos).
- REYNAERT, D., & NACHTERGAELE, S. (2015, 26 maart). Sociaal werk is een mensenrechtenberoep. Hoeder van sociale grondrechten [Online artikel]. *Sociaal.net*. Geconsulteerd op 1 september 2016, via <http://sociaal.net/analyse-xl/mensenrechtenberoep>.
- SCHUILENBURG, M. & STEDEN, R. VAN (2014). Positive security. A theoretical framework. In M. SCHUILENBURG, R. VAN STEDEN, & B. OUDE BREUIL (Eds.), *Positive criminology. Reflections on care, belonging and security* (pp. 19-32). The Hague: Eleven International Publishing.
- SCHUILENBURG, M., STEDEN, R. VAN, & OUDE BREUIL, B. (Eds.) (2014). *Positive criminology. Reflections on care, belonging and security*. The Hague: Eleven International Publishing.
- STANDING, G. (2008). Economic insecurity and global casualisation: threat or promise? *Social Indicators Research*, 88(1), 15–30.
- STEUNPUNT WERK (2016). *Vlaanderen in Europa. Activiteitsgraad naar geslacht en leeftijd in de Europese Unie 1984-2014*. Geconsulteerd op 5 oktober 2016, via de website van Steunpunt Werk: http://www.steunpuntwerk.be/sites/steunpuntwerk.be/files/documents/cijfers/st_werk_europa_83-14_act.xlsm.
- TUTELEERS, P. (2016, 9 maart). Criminologie ontmoet sociaal werk. Aan wiens zijde staan we [Online publicatie]? *Sociaal.net*. Geconsulteerd op 11 maart 2016, via <http://sociaal.net/analyse-xl/criminologie-ontmoet-sociaal-werk>.
- VANDENBROECK, M. (2004). *In verzekerde bewaring. Honderd vijftig jaar kinderen, ouders en kinderopvang*. Amsterdam: SWP.
- VANDER LAENEN, F., & STAS, K. (2015). Het beroepsgeheim van hulpverleners in de forensische geestelijke gezondheidszorg. In C. WITTOUCK, K. AUDENAERT, & F. VANDER LAENEN (Eds.), *Handboek forensische gedragswetenschappen* (pp. 125-152). Antwerpen: Maklu.

- VAN GRUNDERBEECK, S. (2014). Politie als partner in herstelrecht. In: P. PONSAERS, L. GUNTHER MOOR, W. D'HAESE & M. EYSINK SMEETS (Eds.), *Politie en haar maatschappelijke partners (Cahiers Politiestudies 2014 – 1, nr. 30)*, (pp. 137-158). Antwerpen/Apeldoorn: Maklu.
- VAN HORENBEEK, J. (2015, 15 januari). Verenigd tegen radicalisme. Homans en Crevits willen jongeren beter in de gaten houden. *De Morgen*, p.1.
- VAN LOOVEREN, H. (z.d.). *Hulpverleners en het verruimde spreekrecht*. Geconsulteerd op 12 oktober 2016, via de website van Steunpunt Algemeen Welzijnswerk: <http://old.steunpunt.be/public/article/211>.
- VERBRUGGEN, A. (2007). *De ziel van de stiel. Maatschappelijk assistenten en hun beroep: bouwstenen voor een gedeeld verhaal*. Gent: Academia Press.
- VLAAMSE JEUGDRAAD (2016, 23 februari). “Minister, het is het één of het ander” [online persbericht]. Geconsulteerd op 1 september 2016, via de website van de Vlaamse Jeugdraad: <https://vlaamsejeugdraad.be/nieuws/%E2%80%9Cminister-het-het-%C3%A9%C3%A9n-het-ander>.
- WACQUANT, L. (2006). *Straf de armen. Het nieuwe beleid van de sociale onzekerheid*. Berchem: EPO. (oorspronkelijk werk gepubliceerd in 2006)
- WANZEELE, W. (2015, 2 april). Sociaal werk tegen radicalisering? Paniekvoetbal is geen oplossing [Online artikel]. *Sociaal.net*. Geconsulteerd op 1 maart 2016, via <http://sociaal.net/opinie/sociaal-werk-tegen-radicalisering>.
- WANZEELE, W., & VANHOECK, K. (2011). Motivatiebevordering bij cliënten in het welzijnswerk. Een blik vanuit dadertherapie. *Sociaal Welzijnsmagazine*, 32(7), 8-12.
- WARD, T., & FORTUNE, C.-A. (2016). The role of dynamic risk factors in the explanation of offending. *Aggression and Violent Behavior*, 29, 79–88.
- WARD, T., & GANNON, T. (2006). Rehabilitation, etiology, and self-regulation: The Good Lives Model of sexual offender treatment. *Aggression and Violent Behavior*, 11, 77–94.
- WARD, T., & MARSHALL, B. (2007). Narrative identity and offender rehabilitation. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 51, 279-297.
- WARD, T., & MARUNA, S. (2007). *Rehabilitation: Beyond the risk paradigm*. New York, NY: Routledge.
- WARD, T., MELSER, J., & YATES, P. M. (2007). Reconstructing the risk-need-responsivity model: A theoretical elaboration and evaluation. *Aggression and Violent Behavior*, 12, 208-228.
- WARD, T., POLASCHEK, D. L. L., & BEECH, A. R. (2006). *Theories of sexual offending*. Chichester, UK: Wiley
- WARD, T., YATES, P.M. & WILLIS, G.M., (2012). The Good Lives Model and the Risk Need Responsivity Model. A critical response to Andrews, Bonta, and Wormith (2011). *Criminal Justice and Behavior*, 39(1), 94-110.
- WEENINK, A.W. (2015). Behavioral problems and disorders among radicals in police files. *Perspectives on Terrorism*, 9(2), 17-33.

WILLIS, G., & WARD, T. (2013). The good lives model: does it work? Preliminary evidence. In L. CRAIG, L. DIXON, & T.A. GANNON (Eds.), *What works in offender rehabilitation: an evidence based approach to assessment and treatment* (pp. 305-318). West Sussex, UK: John Wiley & Sons, Ltd.

ZEMNI, S. (2009). *Het Islamdebat*. Antwerpen-Berchem: EPO.